

між собою. Для надання туристичних послуг туристичні підприємства мають налагодити взаємозв'язок з: готелями; транспортними підприємствами; екскурсійними бюро та фірмами, що надають послуги гідів-перекладачів; підприємствами з виробництва сувенірів; вищими навчальними закладами туристичного профілю; інформаційними та рекламними службами; науково-дослідними та проектними організаціями туристичного профілю; закладами харчування; підприємствами з виробництва туристичних товарів; страховими компаніями; банками; пунктами обміну валют. Взаємозв'язок усіх учасників, що формують туристичний продукт вкладається в систему, яка репрезентує туристичну індустрію.

Висновки

З усього вищенаведеного можна зробити такі висновки:

1. Туризм – це складне багатогранне явище, що являє собою сукупність відносин і єдність зв'язків і явищ, які супроводжують людину в подорожах, та водночас поєднує у собі в єдине ціле товар, послугу й продукт діяльності.

2. Саме турпродукт, що пропонується туристичною індустрією, найбільш повно відображає в собі поєднання в одному явищі товару і послуги. Як об'єкт пропозиції на ринку, туристичний продукт має свої особливості, що відрізняє його від інших, а саме: еластичність попиту, присутність феномену насичення, сезонність; він створюється зусиллями багатьох підприємств і його висока якість неможлива за наявності навіть незначних недоліків окремих з них.

3. Цілісний туристичний продукт формують різного роду послуги, які поділяються на основні і додаткові. Додатковий продукт – це комплекс послуг чи товарів, що необхідні туристу для ефективного використання основного продукту, він надає основному продукту додаткові вигоди й можливість безпомилково вирізнити його від конкуруючих з ним.

4. Для забезпечення якісного процесу надання туристичних послуг необхідно тісна взаємодія суб'єктів ринку, що являють собою туристичну індустрію, основними складовими якої є готельне забезпечення та транспортне обслуговування.

Література

1. Закон України «Про туризм»: 100 запитань та відповідей. – К.: Нац. тур. організація України, 2004. – 48 с.
2. Азар В.И. Экономика туристского рынка / В.И. Азар, С.Ю. Туманов – М.: ИПК Госслужбы. 1998. – 238 с.
3. Бабарицька В.К. Менеджмент туризму / В.К. Бабарицька, О.Ю. Малиновська. – Київ: «Альтерпрес», 2004. – 212 с.
4. Биржаков М.Б. Введение в туризм: учебное пособие / Биржаков М.Б. / М.: Изд-во Герда, 2004. – 370 с.
5. Герасименко В.Г. Основы туристического бизнеса: учебное пособие / Герасименко В.Г. – Одесса: Черноморье, 1997. – 160 с.
6. Карягин Ю.О. Маркетинг туристического продукта: підручник / Ю.О. Карягин, З.І. Тимошенко, Т.О. Демура, Г.Б. Мунін. – К.: Кондор, 2009. – 394 с.
7. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
8. Ковшова І.О. Формування рекламної діяльності на ринку туристичних послуг: Дис. канд. ек. наук / І.О. Ковшова / ПВНЗ «Європейський університет» (08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)). – К., 2008. – 19 с.
9. Котлер Ф., Маркетинг. Гостеприимство и туризм: учебник для вузов / Ф. Котлер, Дж. Боуэн., Дж. Мейкенз / Пер. с англ. под ред. Р.Б. Ноздревой. – М.: Юнити, 1998. – 787 с.
10. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти): навчальний посібник / Любіцева О.О. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: «Альтерпрес», 2003. – 436 с.
11. Папирян Г.А. Международные экономические отношения: маркетинг в туризме / Г.А. Папирян. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 424 с.

О.Г. ТАТАРЕНКО,
аспірант, ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»

Аграрне страхування як один із найбільш ефективних фінансових механізмів розвитку аграрного сектору економіки України

Ризики притаманні будь-якому виробництву. Значна територія України перебуває в зоні ризикованого землеробства та істотно залежна від природно-кліматичних умов. Це щорічно завдає великих збитків сільськогосподарським товаровиробникам. Крім того, «мінлива» державна політика у відносинах із суб'єктами аграрного ринку призво-

дить до того, що безпосередні сільгоспвиробники залишаються достатньо незахищеними. Наразі, а також враховуючи існуючі обмеження (законодавчі, матеріальні, спричинені міжнародними зобов'язаннями тощо), страхування залишається реальним фінансовим механізмом захисту економічних інтересів сільськогосподарських підприємств.

Риски характерны для любого производства. Огромная территория Украины расположена в зоне рискованного земледелия и зависит от погодно-климатических условий. Кроме того, нестабильная государственная политика по отношению к субъектам аграрного рынка, а именно сельхозпроизводителям, приводит к тому, что непосредственно сами сельскохозяйственные товаропроизводители остаются незащищенными. Поэтому страхование остается реальным финансовым механизмом защиты экономических интересов сельскохозяйственных производителей.

Risks are usual for any reproduction. The huge territory of Ukraine is located in the zone of risky agriculture and depends on the conditions of climate and weather. Besides, because of the changeable state policy in relations between the subjects of agrarian market its farmers, who are unprotected. That is why, insurance remains the financial mechanism for protection the interests of farmers.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлена тим, що в сучасних умовах ефективного реформування АПК неможливе без розробки і впровадження адекватної концепції страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників. Концептуальна і організаційна невизначеність страхування майбутніх врожаїв призводить до значних втрат доходів сільгоспвиробників. У статті запропонована модель державного регулювання системи аграрного страхування на основі взаємодії всіх її учасників.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. За результатами численних досліджень провідних науковців, з-поміж яких В.Г. Андрійчук, В.Г. Більський, О.Є. Гудзь, В.В. Горлачук, М.Я. Дем'яненко, І.Г. Кириленко, М.І. Лобанов, П.М. Макаренко, П.Т. Саблук, Г.В. Черевко, встановлено, що застосування механізму страхування окремих ризиків у сільському господарстві бере свій початок з XII століття. В межах території сучасної України страхування, яке поширювалося на нерухомість і велику рогату худобу, започатковано ще у 1861 році як товариство взаємного страхування землевласників Київської, Волинської та Подільської губерній [1, с. 428].

Метою статті є вивчення, аналіз та напрацювання концептуальних підходів до забезпечення впровадження ефективної системи аграрного страхування в Україні на основі досвіду країн зі сталою ринковою економікою.

Виклад основного матеріалу. За часів Радянського Союзу страхування всіх ризиків, зокрема сільськогосподарських, було визнано державною монополією і здійснювалося централізовано – Держстрахом. Саме тоді аграрне страхування набуло широкого застосування і досягло максимальної ефективності. Так, із запровадженням у 1968 році умов обов'язкового страхування майна колгоспів, у тому числі посівів, тварин тощо, підвищення норм страхового покриття, збільшення переліку страхових ризиків Держстрах акумулював значні фінансові ресурси, які, в свою чергу, по-

верталися не менш ніж 90% страхувальникам у вигляді відшкодування за понесені збитки [2].

Незважаючи на значні здобутки у минулому, нині українські сільгоспвиробники доволі скептично ставляться до страхування сільськогосподарських ризиків як інструменту фінансового захисту. Зазначене підтверджується тим, що, за даними МФК, в Україні застраховані лише 3–5% посівів, у той час як відомості про кількість застрахованих тварин не наводяться. Страхування обов'язково має орієнтуватися на примноження вартості в аграрному виробництві і ефективно зможе використовуватися лише в тому випадку, коли всі учасники цього процесу – держава, страховики, страхувальники, фермери інші суб'єкти системи – довірятимуть один одному і взаємодіятимуть на основі загальноприйнятих і обов'язкових для всіх норм, і правил.

Для запровадження системної і загальнодержавної політики захисту суб'єктів аграрного ринку від збитків шляхом застосування механізму аграрного страхування варто звернутися за досвідом до розвинених країн. Там протягом багатьох років відпрацьована система аграрного страхування концептуально, яку варто запровадити й в Україні.

Наприклад, за останні тридцять років у світовій практиці особливого поширення і розвитку набула іспанська (змішана) модель приватно-державного партнерства. Вона дає можливість реально оцінити ефективність державної підтримки аграріїв їх тісної співпраці і довіри щодо суб'єктів системи страхування сільськогосподарських ризиків.

Європейська модель аграрного страхування сільськогосподарських ризиків базується на основі іспанської, характерними рисами якої є:

- всі дії учасників страхування аграрних ризиків закріплені законом;
- добровільне страхування аграрних ризиків;
- об'єднання сільськогосподарських виробників безпосередньо приймають рішення в системі страхування;
- покриття ризиків забезпечують приватні страхові компанії на основі солідарної відповідальності при фінансовій підтримці держави, яка ще контролює всю систему;
- у разі катастрофи держава направляє прямі фінансові ресурси в систему страхування.

Слід наголосити, що в Іспанії закон «Про страхування сільськогосподарських ризиків» був прийнятий ще в 1978 році і з того часу норми, якими було регламентовано взаємодію і співпрацю між суб'єктами системи аграрного страхування не зазнавали істотних змін. Сама система страхування діє у формі пула (agroseguro), в який страхувальники вносять свої поліси, а він, як один з підрозділів міністерства сільського господарства збирає премії для страхових компаній, проводить управління страхуванням (розробка страхових продуктів, умови страхування, розміри страхових сум для різних видів сільськогосподарських культур, регулювання збитків тощо) та здійснює інші визначені законодавством дії [3].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В Іспанії субсидії диференційовані 50 на 50 і залежать від культур – предмету страхування. У цій моделі важливу роль відіграє об'єднання агрострахувальників, яке має статус юридичної особи, але не має права здійснювати страхову діяльність. Вони видають поліси страхування і при державній підтримці формують резервний фонд. Іспанська модель страхування сільськогосподарських ризиків є унікальною в Європейському Союзі тому, що вона, як і американська модель, передбачає активну участь держави в підтримці сільгоспвиробників.

Проте така система страхування діє не у всіх країнах Європейського Союзу. Так, наприклад, у Німеччині відсутня програма страхування аграрних ризиків, хоча перші контрактні угоди від uszkodжень градом були запроваджені ще в 1791 році. Погодні умови періодично наносять великих збитків аграрному виробництву країни, особливо посуха 2003 і 2009 років, після чого уряд запропонував три інструменти управління ризиками:

- ситуативні виплати державної допомоги в разі несприятливих погодних умов, які призвели до значних збитків (повністю фінансується урядом);
- частково фінансується державою фонд по страхуванню хвороб сільськогосподарських тварин;
- приватне страхування від uszkodжень градом (від граду страхується приблизно 60% сільськогосподарських культур) [4].

Уряд Німеччини вважає, що варто приділяти фінансову підтримку всім секторам економіки, а виробники сільськогосподарської продукції самостійно мають нести відповідальність за свою діяльність, тому і відсутня в країні спеціальна страхова програма. Так, засуха 2003 року нанесла збитків виробникам сільськогосподарської продукції на суму не менш ніж 1,3 млрд. євро. Всю відповідальність взяли на себе постраждалі фермери, бо державна підтримка становила лише 72 млн. євро, тобто тільки 6% від загальної суми [4].

Аналогічна ситуація сталася у Польщі. У 2006 році виробники сільськогосподарської продукції понесли збитків на суму понад 600 млн. євро. Разова державна фінансова підтримка покрила лише незначну частку витрат. І лише після цих подій держава разом із селянськими союзами, страховими компаніями та вченими розробили закон, в якому передбачені заходи щодо страхового захисту товаровиробників від негативних природних катаклізмів, які спричиняють економічні збитки. В законі передбачене субсидування страхових премій у розмірі 50% від застрахованого врожаю на основі державно-приватного партнерства [4].

Ринок страхування аграрних ризиків добре розвинений у США, де більше 80% площ, зайнятих сільськогосподарськими культурами, мають страхові поліси. Держава цілеспрямовано, через систему трансфертних платежів виділяє страховим компаніям фінансові ресурси. Страхові премії доступні фермерам, середній рівень покриття є досить високим і становить 70–75% середнього історичного рівня вро-

жайності. Держава постійно контролює всі дії страхових компаній, і тільки ті страховики, до яких відсутні претензії, отримують ліцензію на продаж страхових продуктів. Міністерство сільського господарства США (USDA) адмініструє федеральну програму страхування сільськогосподарських ризиків, а уряд субсидує приватні компанії, які надають страхові продукти. Так, у 2008 році уряд виділив \$6,5 млрд. на дану програму, з яких \$2 млрд. – на компенсації за адміністративними і операційними видатками [5].

Вдало використав досвід США Китай, де впроваджена партнерська програма субсидованого агрострахування, в якій державна структура виконує функції адміністрування програми – визначає принципи страхування, страхові продукти і перестрахування, а приватні компанії надають страхові послуги. За останні три роки Китай став другою країною у світі за обсягами субсидованого агрострахування (у 2009 році уряд виділив \$2 млрд.) [6].

Світовий досвід страхування аграрних ризиків від природних загроз спонукав до створення централізованих об'єднань, які ефективно і стабільно, прозоро та за прийнятними тарифами працюють на ринку страхових послуг. Це сприяє залученню більшої кількості фермерів до співпраці.

За доби незалежності та початку інтенсивного переходу до ринкової економіки в Україні страхування сільськогосподарських ризиків було майже знівельовано. Це пов'язано насамперед із нестачею обігових коштів у суб'єктах системи агрострахування, а також відсутністю чіткого законодавчого регулювання.

Існуючі норми законодавства у своїй переважній більшості на даний час є нереалізованими з таких причин:

- не враховано специфічність сільського господарства, і більшість ризиків у ньому є непередбачуваними;
- не здійснено концептуального визначення державної політики у впровадженні системи аграрного страхування;
- не застосовано системного підходу і не визначено коло суб'єктів аграрної сфери, на яких поширюються вказані норми;
- не здійснено реєстрацію та облік суб'єктів системи, які мають право на отримання субсидій та компенсацій;
- не запроваджено системи контролю за наданням компенсацій та субсидій;
- державою при прийнятті законів на себе було взято такий обсяг зобов'язань, виконання яких малоімовірно навіть при умові високого рівня розвиненості економіки.

Відсутність чіткого системного підходу та концептуального бачення системи аграрного страхування в Україні проглядається, зокрема, в нормах Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», в якому визначено, що компенсації та субсидії надаються «суб'єктам аграрного ринку», а не власне сільськогосподарському товаровиробнику, який несе основні ризики і своєю господарською діяльністю створює додану вартість [7].

Отже, за двадцять років незалежності не була розроблена концепція системи страхування сільськогосподарської про-

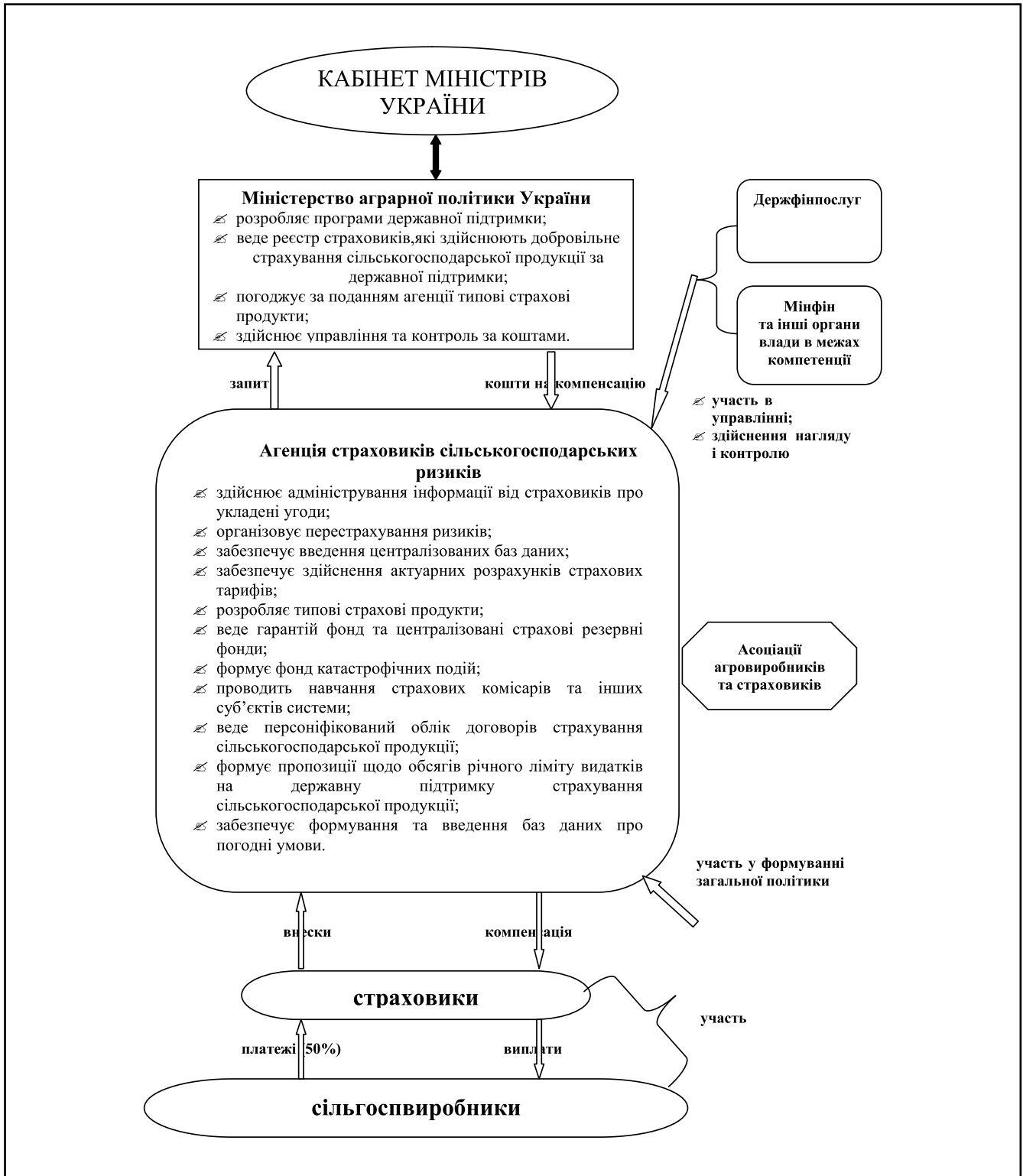
ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

дукції, де б чітко, прозоро для споживача діяли стандартизовані умови, в яких запропонований продукт відрізнявся не ціною, а умовами, швидкістю виплат та додатковими опціями і якістю страхових послуг.

Україна потребує розширеного відтворення виробництва сільськогосподарської продукції, надійного захисту товаровиробників та стабілізації їх доходів. Одним із способів такої

підтримки має стати застосування різних субсидій та інших видів дійсної фінансової підтримки агостраховання, а саме:

- субсидювання страхових премій: коли державою компенсується від 30 до 65% суми платежу;
- субсидювання страхових виплат;
- компенсація адміністративних витрат страховиків на надання страхових послуг сільгоспвиробникам;

Модель ефективної взаємодії системи агостраховання та державного регулювання

– фінансування розробки страхових продуктів;
– навчання, сертифікація й оплата послуг експертів по врегулюванню збитків.

Фінансовий стан держави як до кризи, так і після 2009 року не забезпечує субсидування сільськогосподарських ризиків і потребує розробки нової системи страхування сільськогосподарських ризиків, а за основу можна взяти іспанську модель, яка є змішаною і базується на приватно–державно–му партнерстві при тісній співпраці всіх учасників ринку.

Побудова системи державного регулювання аграрного страхування можлива шляхом запровадження механізму зображеного на рисунку, в якій визначено принципи взаємодії, сферу та межі повноважень органів державної влади та інших суб'єктів системи.

Запропонована модель, на нашу думку, зможе ефективно діяти за умов, якщо держава буде активним гравцем на ринку страхування, при цьому не створюючи додаткових структур, які, в свою чергу, потребуватимуть додаткових фінансових ресурсів з державного бюджету і обтяжуватиме її додатковим бюрократичними перешкодами. Крім того, ефективність значно залежатиме від дотримання таких принципів страхування сільськогосподарських ризиків:

- законність державної підтримки сільгоспвиробників;
- добровільний вибір страхування;
- судовий захист порушених прав як страхувальників так і страховиків;
- юридична рівність суб'єктів страхових правовідносин;
- диференціація страхових тарифів;
- вірогідність настання страхових ризиків.

Висновки

Таким чином, для забезпечення фінансової стабільності виробників сільськогосподарської продукції важливо ви-

користати такий дієвий фінансовий механізм, як страхування сільськогосподарських ризиків. Державна політика страхування як важливий механізм регулювання аграрного виробництва показала неефективність його реалізації при несистемному підході та шляхом встановлення обов'язковості його застосування. Зазначене призвело лише до часткового відшкодування втрат аграріїв у результаті несприятливих погодних умов і як наслідок незначної кількості угод, укладених зі страховими компаніями. Тому з урахуванням міжнародного досвіду запропонована модель реформування і становлення ринку страхових послуг аграрних ризиків, на нашу думку, є оптимальною в нашому економіко–правовому і соціальному середовищі.

Література

1. Райхер В.К. Общественно–исторические типы страхования. – М.: Изд–во АН СССР, 1947. – 428 с.
2. Осадець С. Витоки страхування. <http://studentbooks.com.ua/>
3. Міжнародна практика розвитку системи страхування для агробізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
4. Міжнародна практика – сільськогосподарське страхування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fagps.ru/>
5. США предпринимает новый шаг в страховании аграрных рисков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.armt.ru/>
6. Портал о страховании и управлении рисками в сельском хозяйстве [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com/>; InsuranceNewsNet.com <http://insurance-ewsnet.com>
7. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. №1877–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>

Р.Л. УС,
асистент кафедри, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Аудит інформаційних технологій як складова системи аудиту організацій

Стаття присвячена аудиту інформаційних технологій. Проаналізовано передумови його виникнення. Запропоновано спектральну модель системи аудиту організацій, що базується на системному підході. Надано пропозиції по її використанню, а також визначено місце і значення аудиту інформаційних технологій у системі аудиту організацій.

Статья посвящена аудиту информационных технологий. Проанализированы предпосылки его возникновения. Предложена спектральная модель системы аудита организаций, которая базируется на системном подходе. Предоставлены рекомендации по ее использованию,

а также определено место и значение аудита информационных технологий в системе аудита организаций.

Article is dedicated to information technologies audit. Analyzed preconditions of its appearance. Proposed the spectral model of the system of organizations audit, which is based on the system approach. Attached recommendations for its use, and defined the place and significance of IT–audit in the system of organizations audit.

Постановка проблеми. Аудит інформаційних технологій (ІТ–аудит) у загальному розумінні є одним з тих сучасних